

Svartåprojektet 2015

Årets projekt har varit att undersöka områden kring Svartåns källor och vattendrag från Stalpet i Aneby upp till Svartåns källa söder om Sjunnarydssjön. Något ekonomiskt stöd från Riksantikvarieämbetet har inte utgått under 2015. Ett välkommet bidrag från Sparbanksstiftelsen Alfa på 5000: - har vi beviljats. Som tidigare har inventeringsgänget varit Lennart Spång, Göran Sigfridsson, Jan-Olof Adolfsson, Michael Wallin, Bertil Wernberg och Hans Forssander. Arkeolog Linnea Kallerskog har under året gjort en besiktning av misstänkta gravrösen vid Orreda och Älmeshult.

Vårt första besöksmål under våren var till gravfältet väster Orreda. I närheten fanns ett större område med odlingsrösen – en del gravliknande. Längre söderut såg vi den gamla strandkanten efter sjösänkningen av Flisbysjön som gjordes i mitten 1800-talet. Ytterligare söder ut där Svartån har sitt utlopp från Vässledasjön finns ett område med björkar på gammal sjöbotten. Vid Havsvik vid Flisbysjöns södra ände och även utefter östra sidan gör sig sjösänkningen påmind.

Björkskog på gammal sjöbotten vid Svartåns utlopp i Flisbysjön.

På nordöstsidan av Flisbysjön finns en tydlig grundmur efter Flisbys gamla kyrka som sprängdes i mitten på 1800-talet, då den ansågs för liten när befolkningen ökade i socknen. På samma plats byggde tidigare Kung Sverker en träkyrka under 1100-talet. Nedanför kyrkan, vid strandkanten, fann vi järnslag, vilket man gjort tidigare en bit norrut utmed stranden. Nere vid Mörtviken har vi observerat en havsörn och vi har även sett havsörn vid Branteberg och Vässledasjön. Möjligen är det samma fågel.

Området kring Norra Solberga kyrka

Österut från N. Solberga kyrka ligger gårdarna Solberga Säteri, Branteberg och Packarp och norr om kyrkan Grimsberg och Knapparp som var klostergårdar under Vadstena i mitten på 1400-talet. När vi sett oss omkring har vi upptäckt flera områden med gamla odlingsrösen som fortfarande inte är inventerade. År 1447 fanns på Grimsbergs ägor ett kvarnstensbrott där Vadstena kloster skulle ha var tredje kvarnsten som bröts utan ersättning till landborna. Vid Branteberg som också ingick i klostrets domäner finns ett berg med en nerrasad brant av konglomerat innehållande skiffer, sandsten, kvartsit mm; kanske det var här som kvarnstensbrottet var. Några av oss inventerare har varit där och klivit upp genom branten. En bäck som kommer från Älmeshultasjön rinner tvärs genom Grimsbergs ägor och ut i Flisbysjön.

Fikapaus i en beteshage vid Älmeshultasjön.

Kungsgravarna på Gullarps ägor har vi besökt; där vi kunde konstatera att alla tre gravarna utsatts för plundringar. Nere vid Vässledasjön träffade vi markägaren till Gullarp som berättade att gården har gamla anor. Här har också funnits en väderkvarn som drevs under några år i slutet på 1800-talet. Annebergs tändsticksfabrik var en av kunderna som köpte mjöl till att klistra ihop tändsticksaskar. Under 1880-talet anlades Gullarps tegelbruk, men tillverkningen pågick endast några år. Vid Vässledasjöns södra ände finns ett rikt fågelliv; här har också observerats havsörn och blå kärrhök, enl. markägaren.

En äldre byggnad vid Gullarp har fångat Görans, Lennarts, Michaels och Bertils intresse.

Områden från Ormaryd - Smålands Anneberg.

C:a 500 meter från Sjunnarydsjöns utlopp rinner Svartån genom Ormaryds samhälle. Här finns Ormaryds kvarn som var i drift till slutet av 1960-talet. Vid vårt besök var den gamla tullkvarnen från mitten av 1800-talet igenbommad och i dåligt skick. Här har också funnits en grynkross och såg. Redan på 1600-talet fanns här två skvaltkvarnar.

Ormaryd har mellan 1909-1935 haft en smalspårig järnväg till Anneberg. I huvudsak fraktade man asptimmer till tändsticksfabriken i Anneberg. Det fanns hållplatser vid Muntarp och Bokdungen. Rälsen är borttagen, men en lämning av vändskivan fanns kvar på stationsområdet i Ormaryd.

Hållplats Bokdungen.

Branden i Hult 1806.

I Hult inträffade en förödande brand då ett 25-tal hus brann ner till grunden. Vår tilltänkta guide var upptagen när vi var där och området kan vara intressant att inventera tillsammans med arkeolog vid lämpligt tillfälle. Nere vid Knappevad bildar Svartån ett vattenfall där det tidigare funnits skvaltkvarnar som tillhört Hultbyn av dessa såg vi endast ett troligt dammfäste. På 1600-talet fanns här en sågkvarn (nickesåg) + en stickhyvel tillhörande Knapparp som var i drift till slutet av 1940-talet anläggningen som var försedd med kvarnhjul (överfall) revs på 1960-talet berättade nuvarande ägare Nils-Gustav Färg. Här fanns också under 1700-talet en tullkvarn som brann ner under 1800-talet men byggdes upp igen i samma utförande den var i drift till 1958. En period fanns en turbin som försåg tre hus med el. Det vi kan se idag är dammfästet och kallmurade fundament efter sågverket och en pågående rivning av kvarnen.

Knappevads kvarn.

Älmeshults kvarn och såg.

Knappt två kilometer söder om Knappevad ligger Sågen. På den här platsen har tidigare funnits Älmeshults kvarn och sågverk. Strax nedanför dammfästet finns numera fundament efter sågverket. Söder om Sågen förgrenar sig Svartån några hundra meter för att återigen förenas norröver. Två stycken stenyxor har hittats här det ena fyndets gjordes i Svartån.

Svartåns källa

I mitten av november träffades inventeringsgänget i Ormaryd för att fortsätta till Äskhult söder om Sjunnarydssjön för att besöka Svartåns källa. Utrustade med våra jordsonder tog vi oss fram till fots den sista biten och efter en stunds vandring kom vi fram till källan med sitt klara och porlande vatten. Här passade vi på att dricka av det friska vattnet som säkerligen släkt törsten på många vandrare, bl.a. så har Höglandsleden sin sträckning alldeles i närheten. Enligt uppgift har Svartån sin upprinnelse här på Äskhults ägor och av källor ligger denna längst söder ut i Svartåsystemet. Endast en kilometer norr om Svartåns källa bildar bäcken ett vattenfall här fanns tydliga rester efter en hög och lång dammvall och nedanför ett fundament efter en hjulkvarn och såg som tillhört Äskhult.

Jan-Olof Adolfsson tar ett smakprov vid Svartåns källa

Källa: NORRA SOLBERGA Bygd och folk av Willy Gustavsson, Flisby Hembygdsförening och markägare i Flisby och Norra Solberga

Hans Forssander.